

П. Т. ЕДЕР

Павло Тадейович Едер, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

**СТРУКТУРА ТА КЕРІВНИЦТВО ВИЩОГО КРАЙОВОГО СУДУ
У ЛЬВОВІ (1855–1918 РР.)**

У сучасних умовах в Україні значна увага до судової влади, завдання якої полягає в забезпеченні кожній людині права та справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Суд є одним з основних елементів державного механізму, перш за все, в силу того, що виконує важливі правоохоронні і правозастосовчі функції. Рівень і якість організації правосуддя є одним з основних показників цивілізованості суспільства і легітимності державної влади. Прогрес правової організації публічної влади досягається в ході історичного розвитку держави шляхом модернізації важливих елементів її політичної і правової системи. Як правило, зміни в судовій системі здійснюються в ході державних перетворень, які носять в основному комплексний характер.

Впродовж 1772–1918 рр. частина українських земель (Галичина, Буковина і Закарпаття) перебували у складі Австрії, а відтак Австро-Угорщини і отримали нову політичну, адміністративну і судову організацію. Процес був неодномоментний, поетапний, поступовий і диктувався зовнішньополітичними інтересами, ідеологічними, конфесійними, історичними та іншими чинниками як об'єктивними, так і суб'єктивними.

Вищий крайовий суд у Львові (*K. k. Ober-Landesgericht*) був створений згідно з розпорядженням Міністерства юстиції 25 червня 1855 р. на базі місцевого апеляційного суду. Його робота почалася з 29 вересня 1855 р. Вищий крайовий суд у Львові містився у Львові на вул. Карла-Людвіга, 5 2/4 (*Carl Ludwigs-Strasse*, 5 2/4) – нині проспект Свободи (верхня або західний бік); згодом вул. Карла-Людвіга верхня, 359¹. Після перейменування непарної частини вул. Карла-Людвіга, з 1872 р. адреса Вищого крайового суду у Львові значиться як вул. Гетьманська, 22 (середмістя)².

Вищий крайовий суд у Львові був II-ою інстанцією для окружних і III-ою для повітових судів у цивільних справах. На початках своєї діяльності функціонування нового суду регулювалася Законом від 22 травня 1853 р., рескриптом Міністерств внутрішніх справ, юстиції і фінансів від 24 квітня 1854 р. (№ 111), розпорядженням Міністерства юстиції від 29 червня 1855 р. (№ 117) і Міністерства внутрішніх справ від 4 липня 1855 р. Також з-поміж нормативних документів, якими керувався Вищий крайовий суд були: імператорські патенти від 26 листопада 1852 р. (№ 251) та від 3 травня 1853 р. (№ 81), що визначали судові інструкції і процесуальні норми цивільного судочинства; процесуальні правила у кримінальних справах від 16 червня 1854 р. (№ 165)³.

З часом коло законодавчих актів, на які посилався Вищий крайовий суд, зросло. Торговельний кодекс, ухвалений 27 грудня 1862 р. (набрав чинності 1863 р.), був доповнений Законом про унормування порядку дії у цивільних справах й інструкцією до нової кримінальної процедури. Закон від 15 листопада 1867 р. (№ 131) вніс зміни у роботу судів, що займалися кримінальними справами⁴, Закон від 9 березня 1869 р. впровадив суди присяжних у справах преси, Закон від 20 травня 1869 р. (№ 78) регламентував діяльність військових судів, Закон від 8 травня 1870 р. (№ 72) деталізував принципи оборону держави і т.д.⁵.

Вищий крайовий суд у Львові був колегіальним органом, структуру якого визначено, як й інших подібних судових органів, міністерськими рескриптами від 10 вересня і 18 жовтня 1853 р. (№ 15.267 і 17.301). Зміни у структурі суду відбулися після ухвалення Закону від 5 травня 1897 р. і наступних розпоряджень Міністерства юстиції (№ 9.839 і № 9.839/97). Ранг посад визначався Законом від 21 травня 1873 р., Законом від 5 травня 1897 р. та Законом від 9 травня 1899 р. з наступними міністерськими розпорядженнями (22 травня 1873 р.; 11, 13, 14, 15, 28, 29 вересня, 2 жовтня 1897 р.; 13 серпня 1898 р.; 4 серпня, 3 вересня 1899 р.)⁶.

Структура Вищого крайового суду у Львові після свого заснування (станом на 1856 р.) передбачала посади: одного президента (*Präsident*), одного віце-президента (*Vice-Präsident*), 22-х радників (*Ober-Landesgericht-Räthe*, з-поміж яких один надпрокуратор (*Oberstaatsanwalt*), 3-х секретарів, 2-х секретарів-ад'юнктів-секретарів, 115-х аускультантів (*Auscultanten*), з яких 86 у ранзі помічників), одним директором канцелярії, двох ад'юнктів канцелярії, 10-ти офіціалом, чотирьох акцесіатів (*Accessisten*), трьох робочих (буквально, слуг – *Rathsdiener*), чотирьох возних (судових службовців, що виконували обов'язки слідчого та судового виконавця), двох помічників (*Dienergehilfen*)⁷.

Вищезазначена структура була непостійною і змінювалася залежно від нововведень Міністерства юстиції. Так, у 1873 р. передбачалися посади: одного президента, одного віце-президента, 28-х радників (з-поміж яких один надпрокуратор), 3-х секретарів, 2-х ад'юнктів-секретарів, 115-х аускультантів, з яких 86 у ранзі помічників), одним директором канцелярії, двох ад'юнктів канцелярії, 10-ти офіціалом, чотирьох акцесіатів, трьох робочих, чотирьох возних, двох помічників. В обліковому відділі працювали: один радник, 17 офіціалів (з яких два офіціали у відділі надпрокуратури), три практиканта і два оцінювачі (*kalkulant*)⁸.

Структура Вищого крайового суду у Львові у 1894–1895 рр. передбачала посади: одного президента, одного віце-президента, 29-х радників, 2-х ад'юнктів-секретарів, 203-х практикуючих студентів (аускультантів, з яких 182 у ранзі помічників), одного директора канцелярії, двох ад'юнктів канцелярії, 10-ти офіціалів, трьох робочих, чотирьох возних. В обліковому відділі працювали: один надрадник, один радник, п'ять аудиторів, шість офіціалів, п'ять асистентів і два практиканта⁹.

На початку ХХ ст. кількість службовців Вищого крайового суду у Львові знову зростає. Так, у 1903 р. існували посади: одного президента, одного віце-президента, 32-х радників, 4-х секретарів, 21 ад'юнкта без сталого службового місця; 253-х практикуючих студентів (аускультантів, з яких 228 у ранзі помічників), одним директором канцелярії, одним старшим офіціалом, 11 канцляристських урядників, дев'ятьох возних. В обліковому відділі працювали: один надрадник, один радник, шість аудиторів, сім офіціалів, шість асистентів і три практиканти¹⁰.

Для порівняння, структура Вищого крайового суду у Кракові у 1903 р. передбачала посади: одного президента (ним на той час був Мацей Чицан (*Czyszczan*), надвірний радник, кавалер орденів імператора Леопольда і Франца Йосифа, почесний мешканець м. Тарнова), одного віце-президента, 18-х радників, 2-х секретарів, 117-х практикуючих студентів (аускультантів, з яких 105 у ранзі помічників), одного директора канцелярії VIII рангу, одного старшого офіціала канцелярії, 7 офіціалів, одного канцеляриста, сімох возних. В обліковому відділі працювали: один надрадник, один радник, чотири аудитори, чотири офіціали, двох асистентів і один практикант¹¹.

Структура Вищого крайового суду у Львові напередодні Першої світової війни (1914 р.) передбачала посади: одного президента, одного віце-президента, чотирьох надвірних радників, 26-х радників (у 1904 р. таких було 30 осіб), чотирьох повітових суддів (раніше вони не належали до складу ВКС), 29-х суддів без сталого місця служби (у 1904 р. – 30), 253-х практикуючих студентів (аускультантів, з яких 228 у ранзі помічників) – рівномірно розподілених по регіональних судах краю, одного директора канцелярії, два старші офіціали, 10 урядників, 9 возних. В обліковому відділі працювали: один надрадник, два радники, шість аудиторів (ревідентів), сім офіціалів, шість асистентів і три практиканти¹².

Поіменний аналіз складу Вищого крайового суду у Львові показує, що в ньому наприкінці ХІХ ст., як загалом і в місцевій адміністрації, домінували поляки. Відсоток українців у судовій системі краю був мізерним. Серед поодиноких українців-правників середини ХІХ ст. можна виокремити Івана Борискевича (1815–1892), Антіна Павенецького (1818–1889), Василя Ковальського (1826–1911). Останній, зокрема, з 1872 р. був радником Вищого крайового суду у Львові (заступник члена сенату)¹³. Починаючи з 1851 р. він працював редактором «Вісника державних законів» (Відень), був радником окружного суду у Перемишлі (1858 р.). В. Ковальський відомий тим, що переклав українською мовою австрійські торговельний і кримінальний кодекси. З 1883 р. він був Надвірним радником, у 1880–1898 рр. – радником Верховного і касаційного трибуналу у Відні, а з 1898 р. – президентом Сенату Верховного судового і касаційного трибуналу – найвищої судової інстанції Австро-Угорської монархії. Розмірковуючи про незначну кількість українців у правовій системі Галичини, В. Ковальський резонно відзначав: «Хочемо нашого права до рідної землі, укладаємо правничу термінологію до урядової мови, а тут нема першої руської читанки для нижчих шкіл»¹⁴.

28 березня 1862 р. у Львівському університеті відкрито дві нові кафедри з українською мовою викладання: кафедру цивільного права (д-р Лопушанський) і кафедру кримінального права (д-р Сроковський). Саме відкриття цих кафедр започаткувало становлення української школи права в Галичині. Засновником цієї школи був Олександр Огоновський (1848–1891), котрий очолював кафедру цивільного права у Львівському університеті протягом 1882–1891 рр. Водночас у кримінальному праві авторитетом користувався Петро Стебельський (1857–1923), д-р права, професор карного права у Львівському університеті¹⁵.

Успішну кар'єру судді зробив Юліан Лаврівський (1821–1873), будучи актуаром Самбірського повітового суду, а потім радником Вищого крайового суду у Львові¹⁶. З 1894 р. радником Крайового суду у Львові був Микола Герасимович, до того часу помічник суді у Калуші, повітовий суддя у Куликові. Починаючи з 1901 р. він працював суддею у Вищому крайовому суді Львова¹⁷, очоливши згодом один із його сенатів. У судових управах Відня і Львова працював др. права Михайло Зобків (1864–1928), паралельно викладаючи право у Львівському університеті. У Сараєво він став президентом сенату Вищого суду і читав лекції з цивільного і римського права у Загребському університеті¹⁸.

Кваліфікаційні вимоги до посадовців Вищого крайового суду були наступними: президент суду мав бути – III кл. рангу, віце-президент – V кл. рангу, радники (судді) – VI кл. рангу, судові секретарі – VIII кл. рангу, ад'юнкти – IX кл. рангу¹⁹. У середині та другій половині 1850-х років Міністерство юстиції у своїх листах до Вищого крайового суду у Львові рекомендувало йому сприяти у наданні роботи демобілізованим військовослужбовцям у судах Галичини²⁰.

Перед тим як здійснити якусь ротацію чи суддівське перезатвердження, Вищий крайовий суд розглядав «Табель огляду компетенції посадовця». Судді щороку заповняли спеціальну анкету («Кваліфікаційний список»), у якому фігурувало дев'ять питань: професійна підготовка (знання приписів, необхідних для обіймання посади); розумова спроможність; пильність і старанність або чи можна на нього покладатися у службі; здатність до контакту з різними сторонами і придатність до служби поза межами країни; володіння мовою; продуктивність праці; поведінка; нахил до керівного становища; інші важливі характеристики для визначення кваліфікації²¹.

Після цих питань відводилася графа для загальної оцінки кваліфікаційної комісії (здебільшого фігурували відповіді «добре» або «дуже добре»).

Аналіз декількох десятків заповнених анкет дає підстави зробити такі узагальнення: по-перше, сам документ видається дещо формальним, про що свідчать записи в ньому (скажімо, аплікант міг написати фразу «як і минулого року»²² – тобто нічого не змінилося); по-друге, відповіді на усі питання, як і годилося, були позитивними; по-третє, серед мов, якими володіли судді в абсолютній більшості випадків фігурують німецька, польська й українська мови²³.

Згідно структурного поділу Вищого крайового суду у Львові і визначеної компетенції, *Сенат 1* розглядав цивільні апеляції на вироки й ухвали крайового суду у Львові, суперечки між сторонами, однією з яких виступала держава, край або повіт; *Сенат 2* – окружних судів у Бережанах, Самборі, Сяноку, Стрию і Золочеві; *Сенат 3* – крайового суду у Чернівцях, окружних судів у Тернополі і Сучаві; *Сенат 4* – окружних судів Коломиї, Перемишля, Станіславова та синдикальні суперечки; *Сенат 6* – апеляції на вироки у кримінальних справах, винесених колегіальними судами Коломиї, Перемишля, Самбора, Станіславова, Стрия і Золочева; *Сенат 7* – теж саме, але із судів Чернівців, Бережан, Сянока, Сучави, Тернополя. Допоміжний Сенат був створений для справ Буковини, дисциплінарний (I) – для розгляду справ судових службовців, дисциплінарний (II) – канцеляристів і технічних працівників²⁴.

Кожен сенат Вищого крайового суду мав чітко визначену сферу право чинності і складався з голови, двох заступників, чотирьох членів і чотирьох їхніх заступників. Сенат № 1 був покликаний розглядати апеляції і звернення стосовно вироків і ухвал Крайового суду у Львові; апеляції і звернення щодо вироків і ухвал усіх галицьких трибуналів у цивільних справах, у яких зацікавленою стороною спору є держава, край або повіт; апеляції і звернення у цивільних справах відповідно до колишньої процедури, направлених з повітових судів сфери діяльності крайового суду у Львові²⁵.

Сенат № 2 займався розглядом апеляцій і звернень стосовно вироків і ухвал у процесуальних цивільних справах окружних судів у Чорткові, Самборі, Сяноку, Стрию, Тернополі; апеляцій і звернень у цивільних справах проваджених відповідно до колишньої цивільної процедури в окрузі вищезгаданих окружних судів; справ автомобільних²⁶.

Сенат № 3 розглядав апеляції і звернення щодо вироків і ухвал у процесуальних справах з крайового суду в Чернівцях і окружного суду в Сучаві; апеляції і звернення у цивільних справах, направлених відповідно до колишньої цивільної процедури повітових судів в окрузі крайового суду в Чернівцях і окружного суду в Сучаві²⁷. Наприклад, 1905 р. Вищий крайовий суд у Львові розглядав дисциплінарну справу судді з Сучави Максиміліана Кобилянського, звинуваченого у зловживанні своїм службовим становищем (справа була досить об'ємною і містилася у трьох томах)²⁸.

Сенат № 4 розглядав апеляції і звернення щодо вироків і ухвал у процесуальних цивільних справах із судів у Бережанах, Коломиї, Перемишлі, Станіславові і Золочеві; апеляції і звернення у цивільних справах, направлених згідно колишньої цивільної процедури в окрузі вищезгаданих окружних судів; синдикальні суперечки²⁹.

Сенати № 5 і 7 станом на 1917 р. були вакантними і не розглядали жодних справ, тоді як Сенат № 6 займався карними справами. У віданні особового сенату перебували персональні і президіальні справи, а дисциплінарний сенат займався дисциплінарними справами судових урядників і нотаріусів. Водночас дисциплінарна комісія провадила дисциплінарні справи позасудових урядників, технічних працівників суду і тюремних охоронців³⁰.

Згідно розпорядження президента Вищого крайового суду Альфреда Червінського надвірний радник Вікторин Маньковський мав займатися вирішенням персональних справ судових урядників, адвокатів, нотаріусів, люстраторів, перекладачів згідно чинного законодавства³¹. До сфери діяльності надвірного радника д-ра Євгеніуша Шалає адміністративні справи, у т.ч. питання територіальних змін судових округів, творення нових судів, опікунські і сирітські справи³².

Нагляд за I і II відділами канцелярії доручено надвірному радникові Владиславу Виспянському, над III і IV – надвірному радникові Германові Гарфейну, над VI-им радникові Вищого крайового суду Вінценсу. Старший начальник канцелярії Собольський провадив фінансові книги і займався господарськими питаннями. Старший офіціал Домінік Голла керував відділом прийому заяв і виконання доручень, реєстратурою суду. Старший офіціал Едмунд Попецький стежив за виплатами. За канцелярією і Президією ВКС були прикріплені старші офіціали Мар'ян Тустановський, Кароль Бендер, Аполлінарій Мочульський, Новицький, Еміль Цепеловський, Циранський; офіціали-канцеляристи Францішек Ярославський і Пржеорський, судовий канцелярист Володимир Кунцевич і канцелярський асистент Август Ковалевський (останній на той час залишався просто «рахунковим»). Старший офіціал-канцелярист М. Тустановський керував писарським відділом, А. Мочульський вів кваліфікаційні табелі, Циранський – архів, Ф. Ярославський – реєстратуру Президії³³.

Розпорядок засідань структурних підрозділів Вищого крайового суду у Львові виглядав таким чином: пленарний Сенат – вівторок; карний відділ – п'ятниця; сенат № 1 (зала I) – середа, п'ятниця і субота; Сенат № 2 (зала I) – понеділок і четвер; сенат № 3 (зала II) – понеділок і четвер; сенат № 4 (зала II) – середа і п'ятниця (можливе засідання і в суботу); дисциплінарний Сенат – субота, а вразі нагальної потреби ще й вівторок по обіді (аналогічний розклад засідань був і десять перед тим)³⁴.

Кількість справ, які розглядав протягом року той чи інший сенат, як і суд загалом, є різною. У вищому крайовому суді переважали розгляди цивільних справ. Це пояснювалося тим, що вироки у кримінальних справах, винесених судами присяжних, не могли бути оскарженими до вищих крайових судів. Так, у 1871 р. Вищий крайовий суд у Львові розглянув 2 948 цивільних справ у I-ій інстанції, 7 393 – у II-ій інстанції, а в 1872 р. відповідно – 2 046 і 6 847; у 1871 р. суд розглянув 872 кримінальні справи у I-ій інстанції та 819 – у

II-й, а 1872 р. відповідно – 951 і 672³⁵. Недосконалість, а точніше застарілість окремих положень австрійського цивільного-процесуального кодексу 1807 р. приводила до частих оскаржень цивільних справ, зокрема, і тих, які розглядалися з порушенням прав учасників судового розгляду³⁶.

У роки Першої світової війни, взяти хоча б для прикладу 1914–1916 рр., спостерігалася тенденція до зменшення кількості розглядуваних справ. Характерно, що певна частка справ традиційно залишалася з попереднього року (так було з року у рік). Скажімо, з 1913 р. на 1914 р. «перейшло» 244 справи, з 1914 р. на 1915 р. – 357 (вочевидь, це пов'язано зі створенням неналежних умов для судочинства), з 1915 р. на 1916 р. – 154³⁷. Справи з попереднього року мали залишатися лише у тих сенатах, куди вони поступили.

За час існування Вищого крайового суду у Львові змінилося шість його президентів. Першим керівником суду був призначений Ігнаш Стройновський (Наказ на призначення № 288)³⁸. Його наступником нетривалий час був Емануель Генрик Комерс-Лінденбах, барон, таємний радник, кавалер ордену Леопольда, одночасно президент вищого суду у фінансових злочинах³⁹.

Авторитетним президентом Вищого крайового суду у Львові був Йозеф Шенк, уродженець м. Оломоуц (нині Чехія), барон, таємний радник, доктор права, кавалер орденів Франца Йосифа та Леопольда⁴⁰. До того як посісти президентську посаду у Вищому крайовому суді Львова, Й. Шенк очолював окружний суд у Станіславові, після чого 31 липня 1866 р. став президентом Крайового суду у Чернівцях. Згодом його призначили радником Найвищого суду у Відні, звідки наприкінці 1872 р. скерували до Львова. Й. Шенк був почесним мешканцем міст Бучач, Коломия, Чернівці, Сянока⁴¹. Наступником Й. Шенка з 1873 р. був Якуб Сімонович, таємний радник, член Найвищого державного суду, кавалер ордену імператора Леопольда. Протягом листопада 1873 – січня 1874 рр. був урядовим комісаром на IV сесії Галицького крайового сейму. Після відставки Я. Сімонович проживав у Львові на вул. Крашевського, 1 (нині вул. Соломії Крушельницької)⁴².

Найдовше – протягом 17-ти років – судову владу Східної Галичини і Буковини очолював Александр Тхожницький-Мнішек (1851–1916) – доктор права, таємний радник, кавалер орденів Франца Йосифа та Леопольда. Він народився у шляхетській родині в с. Чуловичі (нині Городоцького р-ну Львівської обл.). У 1867 р. вступив на юридичний факультет Львівського університету, після закінчення якого практикувався у казначействі Львова. У вересні 1872 р. А. Тхожницький-Мнішек здобув ступінь доктора права і невдовзі розпочав судову практику. Станом на 1873 р. він працював у повітовому суді м. Мостиська, згодом судовим аускультантом, ад'юнктом повітового суду у Ярославі, звідки був переведений на аналогічну посаду до Львова. Після цього, у 1877 р. А. Тхожницький-Мнішек перебрався до Відня, де отримав посаду у Верховному суді, а вже рік по тому був переведений на роботу до Міністерства юстиції. Імператор надав йому почесне і високе звання камергера. А. Тхожницькому-Мнішеку давалося досить швидко підніматися кар'єрними сходами, причому не вдаючись до зовнішньої протекції і він це з гордістю підкреслював⁴³.

У 1883 р. уже авторитетний юрист повернувся у Східну Галичину аби знову обійняти посаду в одному із місцевих повітових судів, на цей раз – у Коломії. У цьому місті А. Тхожницький-Мнішек ініціював створення колегії адвокатів за зразком подібних об'єднань у містах краю, ставши 1888 р. її головою⁴⁴. У грудні 1891 р. А. Тхожницький-Мнішек був призначений віце-президентом Вищого крайового суду у Львові⁴⁵. Після прибуття до міста 1 лютого наступного року він склав присягу, а за три дні відбулося урочисте представлення заступника Я. Сімоновича перед радниками суду.

У 1895 р. колишній президент Вищого крайового суду у Львові Я. Сімонович подав у відставку із займаної посади і міністр юстиції Австро-Угорщини запропонував на цю посаду кандидатуру А. Тхожницького-Мнішека⁴⁶. Його інавгурація на цю високу посаду стала кульмінацією суддівської кар'єри. Після прибуття до Львова А. Тхожницький-Мнішек жив у будинку, розташованому на вул. Словацького, 12⁴⁷ (пізніше і аж до початку Першої світової війни на вул. Міцкевича, 24).

Незабаром після вступу на пост Президента Вищого крайового суду у Львові А. Тхожницький-Мнішек розпочав підготовку до прийняття нових цивільних процесуальних законів, які набирали чинності протягом наступних двох років. Нововведення зачіпали не лише принципи австрійських судових розглядів, але й вимагали змін у внутрішній побудові судів. Для вирішення цього завдання А. Тхожницький-Мнішек підійшов відповідально і наприкінці 1895 р. відбув на стажування до Німеччини аби дізнатися про практичні аспекти використання пруських цивільних процедур. За наслідками поїздки А. Тхожницький-Мнішек розпорядився підготувати відповідні інструкції і започаткувати чотиритижневі навчальні курси для суддів⁴⁸.

Одним із перших кроків на посаді Президента Вищого крайового суду у Львові стало звернення до Міністерства юстиції з проханням збільшити кількість судових працівників у Галичині, де їхнє число у розрахунку на кількість населення було меншим, ніж деінде⁴⁹. Уже восени 1895 р. стараннями Вищого крайового суду було відкрито 53 нові суддівські посади, 65 канцелярських і 67 возних. Чергове збільшення кількості суддів відбулося 1901 р., коли додалася 71 нова посада⁵⁰. Загалом за 17 років президентства А. Тхожницького-Мнішека кількість суддів у Галичині і Буковині зросла з 627-и до 1 200 осіб⁵¹.

Іншою заслугою А. Тхожницького-Мнішека було створення нових судових закладів і будівництво приміщень для вже існуючих судів. Проблема часто полягала у тому, що багато судів містилися в орендованих будинках або в непристосованих приміщеннях, як наприклад колишніх монастирських кляшторів. Першим нове приміщення отримав 31 жовтня 1897 р. суд у Стрию, відкритий за участю президента Вищого крайового суду. На відкритті нового приміщення стрийського суду А. Тхожницький-Мнішек звернув увагу присутніх на шляхетне покликання роботи суддів. Він, зокрема, наголосив, що суддя має бути об'єктивним, неупередженим, не виявляти свою симпатію до тієї чи іншої політичної партії, національності, релігії, а

основою судочинства має бути «істина і закон»⁵². У жовтні 1909 р. відкрито нове приміщення для суду і в'язниці у Самборі, в листопаді 1911 р. у Чорткові. Під час церемонії відкриття нового судового приміщення у Чорткові, А. Тхожницькому-Мнішеку надано статус почесного громадянина цього міста⁵³.

Безумовним успіхом діяльності А. Тхожницького-Мнішека, як Президента Вищого крайового суду у Львові, стало створення восьми нових повітових судів у Галичині і на Буковині – в Отинії і Підволочиську (1897 р.), Вашківцях (1898 р.), Боянах (1904 р.), Більшовцях (1905 р.), Яблуневі (1907 р.), Столпиканах (1910 р.), Підкаменю (1911 р.). Загалом, на час його відставки з посади Президента, із 13-ти окружних судів для п'яти збудовано нові приміщення, відкрито 55 нових приміщень для повітових судів⁵⁴.

Останнім президентом Вищого крайового суду у Львові часів Австро-Угорщини був Адольф Червінський (1852–1937), кавалер ордену Леопольда. Йому з 1919 р. також судилося стати першим президентом Апеляційного суду у Львові. Уже в міжвоєнній Польщі він автор низки правничих досліджень, як-от: “*Ustrój sądów powszechnych wedle rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6-go lutego 1928 r. Dz. Ust. nr 12 poz. 93: odczyt wygłoszony przez autora w Polskim Tow. Prawniczym we Lwowie w dn. 2 i 9 marca 1928 roku*” (1928), “*Postępowanie karne przed sądem pierwszej instancji: wedle Kodeksu postępowania karnego z dnia 19-go marca 1928 r. nr. 33, poz. 313 dz. u. Rz. P.*” (1929), “*O dowodach wedle Kodeksu Postępowania Cywilnego: z 29 listopada 1930, Nr. 83, poz. 651 Dz. U. R. P.*” (1931), “*Problem unifikacji osobowego prawa małżeńskiego w Polsce*” (1936). Похований на Личаківському цвинтарі у Львові⁵⁵.

Отже, з часу приєднання Галичини до складу Австрійської монархії у краї почергово діяло декілька судових установ, що виконували роль апеляційної інстанції. Після «весни народів» 1848–1849 р. у державі проведено ґрунтовну судову реформу, наслідком якої стало створення нових апеляційних інституцій – Вищий крайових судів. Вищий крайовий суд у Львові створено у 1855 р. і складався з декількох структурних частин, зокрема президії, цивільного сенату, кримінального сенату, дисциплінарної комісії для судових службовців і тюремної охорони, фінансового відділу з канцелярією. До структури суду належала також прокуратора, керівник якої звітував перед Вищим крайовим судом у Львові. Його повноваження поширювалися на судовий округ, що охоплював східну частину Галичини й Буковину – один з найбільших у державі. У Вищому крайовому суді Львова домінували розгляди цивільних справ, зокрема, що стосується майнових суперечок. У керівництві суду на початках його функціонування переважали німці, а орієнтовно з 1870-х років суттєво зросла частка поляків. На жаль, кількість українців серед суддів чи навіть технічних працівників Вищого крайового суду була незначною.

¹ Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1869. – Lemberg: Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1869. – S. 97.

² Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1872. – Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1872. – S. 94.

³ Handbuch der Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856. – Lemberg: Piller, 1856. – S. 97.

⁴ Ustawa z 15 listopada 1867, d. u. p. Nr. 131// Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawil przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. – Lwów: Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. – S. 666–670.

⁵ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1880. – Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1880. – S. 46–47.

⁶ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1900. – Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1900. – S. 66.

⁷ Handbuch der Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1859. – Lemberg: Piller, 1859. – S. 81.

⁸ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1873. – Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1873. – S. 97.

⁹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1895. – Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1895. – S. 49.

¹⁰ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1903. – Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1903. – S. 67.

¹¹ Ibid. – S. 150.

¹² Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914. – Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1914. – S. 94.

¹³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874. – Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1874. – S. 100.

¹⁴ *Левицький К.* Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів (1907–1914) / Кость Левицький. – Л.: Накладом Видавничої Спілки «Діло», 1937. – С. 7.

¹⁵ *Андрухів І., Арсенич П.* Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Ігор Андрухів, Петро Арсенич. – Івано-Франківськ: [б.в.], 1996. – С. 62.

¹⁶ Юліан Лаврівський // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Л.: Тріада Плюс, 2010. – С. 149–150.

¹⁷ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901. – Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1901. – S. 68.

¹⁸ *Андрухів І., Арсенич П.* Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. ... – С. 36.

¹⁹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1900. – Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1900. – S. 66–67.

²⁰ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 73, спр. 68 (Листування Міністерства юстиції з Вищим крайовим судом у Львові), арк. 70–71.

²¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 344, арк. 121.

²² Там само. – Арк. 126.

- ²³ Там само. – Арк. 111–126.
- ²⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 156, оп. 2, спр. 77 (Структурний поділ Вищого крайового суду у Львові із зазначенням його кола діяльності), арк. 2–4 зв.
- ²⁵ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 13, арк. 1.
- ²⁶ Там само. – Арк. 1–1 зв.
- ²⁷ Там само. – Арк. 1 зв.
- ²⁸ ЦДДА України у м. Львові, ф. 156, оп. 2, спр. 88–90, арк. Т. I – 1–20; Т. 2 – 1–29; Т. III – 1–15.
- ²⁹ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 13, арк. 3.
- ³⁰ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 13, арк. 4.
- ³¹ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 59 (Рішення Вищого крайового суду про призначення, переміщення адвокатів, нотаріусів та ін.), арк. 1–37.
- ³² ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 13, арк. 4.
- ³³ Там само. – Арк. 6.
- ³⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 13, арк. 4 зв.
- ³⁵ *Prawnik*. – R. III. – 1872. – S. 213–214.
- ³⁶ Едер П. До питання про передумови створення Вищого крайового суду у Львові в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) / Павло Едер // Митна справа. – 2014. – № 3. – Ч. 2. – С. 40.
- ³⁷ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 238, арк. 21, 35.
- ³⁸ *Handbuch der Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856*. – Lemberg: Piller, 1856. – S. 98.
- ³⁹ *Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1868*. – Lemberg: Aus der k. k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1868. – S. 173.
- ⁴⁰ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1873*. – Lwów: Z drukarni E. Winiarska, 1873. – S. III.
- ⁴¹ *Zajac E. Obywatele Honorowi Królewskiego Wolnego Miasta Sanoka* / Edward Zajac. – Sanok: Miejska Biblioteka Publiczna im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku, 2002. – S. 35.
- ⁴² *Księga adresowa król. stoł. miasta Lwowa*. – Rocznik I. – Lwów: Z drukarni i litografii Pillera i Sp., 1897. – S. 103.
- ⁴³ *Kotliński T. J. Aleksander Mniszek Tchorżnicki (1851–1916)* / Tomasz J. Kotliński // Режим доступу: <http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=2214> [7.12.2014]
- ⁴⁴ *Kurjer Lwowski*. – Lwów. – 1889. – Rok VII. – Nr. 2.
- ⁴⁵ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1892*. – Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1892. – S. II.
- ⁴⁶ *Kurjer Lwowski*. – Lwów. – 1895. – Rok XIII. – Nr. 32.
- ⁴⁷ *Księga adresowa król. stoł. miasta Lwowa*. Rocznik I. – Lwów: Z drukarni i litografii Pillera i Sp., 1897. – S. 114.
- ⁴⁸ *Gazeta Lwowska*. – Lwów. – 1897. – Nr. 75.
- ⁴⁹ *Kurjer Lwowski*. – Lwów. – 1909. – Rok XXVI. – Nr. 591.
- ⁵⁰ *Kurjer Lwowski*. – Lwów. – 1901. – Rok XVIII. – Nr. 172.
- ⁵¹ *Kotliński T. J. Aleksander Mniszek Tchorżnicki (1851–1916)* / Tomasz J. Kotliński // Режим доступу: <http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=2214> [7.12.2014]
- ⁵² *Kurjer Lwowski*. – Lwów. 1897. – Rok XIV. – Nr. 306.
- ⁵³ *Gazeta Lwowska*. – Lwów. – 1911. – Nr. 252.
- ⁵⁴ *Kotliński T. J. Aleksander Mniszek Tchorżnicki (1851–1916)* / Tomasz J. Kotliński // Режим доступу: <http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=2214> [7.12.2014]
- ⁵⁵ *Medyński A. Ilustrowany przewodnik po cmentarzu Łyczakowskim* / Aleksander Medyński // Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/lycz.html> [10.12.2014]

Резюме

Едер П. Т. Структура та керівництво Вищого крайового суду у Львові (1855–1918 рр.).

У статті проаналізовано політичні і правові особливості створення Вищого крайового суду у Львові у складі Австрії та Австро-Угорщини. Показано особливості організації і діяльності Вищого крайового суду у Львові (1855–1918 рр.). Значну увагу зосереджено на характеристиці структури та керівного складу Вищого крайового суду у Львові як апеляційної інстанції щодо розгляду цивільних та кримінальних справ.

Ключові слова: судові органи, судоустрій, судові функції, Австро-Угорщина.

Резюме

Эдер П. Т. Структура и руководство Высшего краевого суда во Львове (1855–1918 гг.).

В статье проанализированы политические и правовые особенности создания Высшего краевого суда во Львове в составе Австрии и Австро-Венгрии. Показаны особенности организации и деятельности Высшего краевого суда во Львове (1855–1918 гг.). Значительное внимание уделяется характеристике структуры и руководящего состава Высшего краевого суда во Львове как апелляционной инстанции по рассмотрению гражданских и уголовных дел.

Ключевые слова: судебные органы, судоустройство, судебные функции, Австро-Венгрия.

Summary

Eder P. The structure and management of the Higher Regional Court in Ukraine (1855–1918).

The article analyzes the political and legal features of the creation of the Higher Regional Court in Lviv consisting of Austria and Austria-Hungary. The features of organization and operation of the Higher Regional Court in Lviv (1855–1918 gg.). Special attention is focused on the characterization of the structure and management of the Higher Regional Court in Lviv as the appellate court to hear civil and criminal cases.

Key words: judiciary, the judicial system, judicial functions, Austria-Hungary.

Є. В. РОМІНСЬКИЙ

Євген Вікторович Ромінський, науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ І МІЖКНЯЗІВСЬКИХ ДОГОВОРІВ (X–XIV СТ.)

Однією з обов'язкових рис сучасного наукового дослідження вірогідно будь-якої проблеми, щонайменше в гуманітарних науках, є вивчення наукового доробку попередників. У певних, далеко не поодиноких, випадках такий доробок є доволі значним і охоплює десятки і сотні праць. Наслідком цього буває домінування однієї чи кількох історіографічних парадигм, які самі собою задають новим дослідникам вектор роботи. Двом таким парадигмам і присвячена ця робота.

Проблема співвідношення міжкнязівських та міжнародних договорів у добу Київської Русі, а інакше кажучи в княжу добу давньої Русі, є вельми дискусійною. В історичній, а за нею і в історико-правовій науці, щонайменше з середини XIX ст. міжкнязівські договори розглядаються як специфічний феномен, особливе явище внутрішньої історії давньоруської державності. У свою чергу, в галузі міжнародного права доволі поширеною є традиція розглядати міжкнязівські договори як особливу і унікальну рису міжнародної дипломатії Київської Русі. У даній роботі ми спробуємо розглянути витоки цих двох історіографічних традицій і через аналіз наявного історичного матеріалу визначити співвідношення між міжкнязівськими та міжнародними договорами княжої доби давньої Русі.

Перша комплексна спроба дослідження міжкнязівських договорів була здійснена в середині XIX ст. видатним істориком права Б. М. Чичерінім¹. Слід однак зазначити, що науковець спирався переважно на оригінали договорів XIV–XV ст., однак висновки робив до всієї доби давньої Русі, спираючись на домінуючий в той час в історичній науці принцип прогресивності розвитку суспільства. Саме Чичерін у спеціальному, а не загально-історичному дослідженні застав 2 умови для подальшого вивчення міжкнязівських договорів: вони досліджувалися як джерела для вивчення державного устрою Русі і, відповідно, розглядалися як частина внутрішньодержавного правового масиву.

Подальшого розвитку проблематика міжкнязівських договорів отримала в працях іншого видатного російського історика права В. І. Сергеевича. Порівняно з роботою Бориса Миколайовича, Василь Іванович значно розширив базу дослідження за рахунок літописного матеріалу. Досліджуючи договірні відносини фактично в тому ж напрямі, що й попередник, він стає автором так званої договірної концепції, згідно з якою міжкнязівські договори визнавалися однією з найважливіших підстав набуття князем столу². Праці В. І. Сергеевича, поза сумнівами, посідають видатне місце серед досліджень міжкнязівських договорів, але, як видається, їм були притаманні й певні концептуальні недоліки. Найсуттєвіший з них полягав у тому, що вчений без жодних застережень і диференціацій розглядав весь масив таких договорів, з XI по XVI ст.

Нарешті слід згадати дуже перспективного і непересічного, але рано пішовшого з життя російського історика права М. М. Дебольського³, чиє дослідження мало величезне значення для розвитку проблематики міжкнязівських договорів. Його розвідка цікава двома особливостями. По-перше, в центрі уваги були виключно правові аспекти договорів, в той час, як зазвичай, і це відмічено вище, вони розглядалися суто в контексті форми та розвитку державної влади. По-друге, що впливає з попереднього, міжкнязівські договори розглядаються в контексті князівських договорів загалом. І дійсно, практика звернення до дипломатії близьких за змістом актів стає типовою рисою досліджень давньоруських правових пам'яток в розвідках XX ст.⁴

Серед сучасних дослідників, що приділили значну увагу міжкнязівським договорам, слід назвати В. А. Кучкіна⁵. Утім, якщо в XIX ст. негативною рисою дослідження договорів, як було відмічено вище, було беззаперечне охоплення в одній проблемі актів від X–XI до XVI ст., то сучасним дослідженням притаманне протилежне явище, коли ті чи інші договори вивчаються або самі по собі, або в межах незначного періоду, в повному відриві від інших, що не дає можливості вивести загальні принципи, притаманні таким актам.

У свою чергу, в історії міжнародного права проблема міжкнязівських договорів отримала цілковито інший виклад. У роботах XIX ст., як вітчизняних (Каченовський, Мартенс, Таубе), так і іноземних (Гоетц) проблема міжкнязівських договорів не знайшла відображення взагалі. Це однак пов'язане скоріше з загальним скептичним ставленням до участі Русі в міжнародному співжитті. За таких умов про якісь явища міжнародного співжиття в праві Русі марно було й говорити.

У радянській науці міжнародного права з самого початку дослідження історії міжнародних відносин за участю давньої Русі склалася концепція про роль міжкнязівських договорів як особливого виду договорів міжнародних. Однією з провідних робіт цієї доби слід назвати дослідження Ф. І. Кожевнікова «Русское государство и международное право»⁶. Хоча і слід підкреслити, що ця позиція, на жаль, не знайшла належної аргументації⁷.